

LIKVIDĀCIJA KĀ MAKSĀTNESPĒJAS RISINĀJUMA PERSPEKTĪVA

Olavs Cers, zvērināts advokāts, Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas Maksātnespējas tiesību advokātu sekcijas vadītājs

2018. gada 21. martā norisinājās zinātniski praktiska konference "Advokatūra Latvijas simtgadei", ko rīkoja Latvijas Zvērinātu advokātu padome sadarbībā ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti. Viena no konferences sadaļām tika veltīta maksātnespējas tiesību apskatam, tajā skaitā tēmai par juridiskās personas likvidāciju kā maksātnespējas perspektīvu. Proti, tika aktualizēta nepieciešamība atvieglot un vienkāršot tā dēvētos "tukšos" maksātnespējas procesus.

Foto: Boriss Kalesjnikovs

Pašreizējais maksātnespējas process ir nonācis strupceļā, un varbūt tieši tāpēc ir pienācis laiks kardināliem risinājumiem, nevis kārtējam kosmētiskajam remontam.

[1] Maksātnespējas procesa efektivitāte

Visiem, kas saistīti ar maksātnespējas nozari vai ir to pētījuši, nav noslēpums, ka liels maksātnespējīgo juridisko personu īpatsvars ir tā dēvētās "tukšās" sabiedrības, tas ir, tādi parādnieki, kuriem nav nekādu aktīvu vai arī aktīvu ir tik maz, ka tie nesedz pat maksātnespējas procesa izdevumus.

Piemēram, 2016. gadā 63 % no visiem maksātnespējas procesiem bija tā dēvētie tukšie maksātnespējas procesi, bet 2017. gadā – 61 % no visiem maksātnespējas procesiem (*Maksātnespējas administrācijas 2017. gada ziņojums*). Šo kapitālsabiedrību maksātnespējas procesi tiek uzsākti uz paša parādnieka vai kreditora pieteikuma pamata neatkarīgi no tā, kādi ir šo sabiedrību aktīvi.

Kaut arī maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanas brīdī ir redzams, ka tas ir ekonomiskā

ziņā pilnīgi bezjēdzīgs process, tomēr nav citas izejas, kā izbeigt šādas kapitālsabiedrības darbību un norakstīt tās kreditoru prasījumus. Pat ja tiktu uzsākta šādu parādnieku pašlikvidācijas procedūra, tā transformētos maksātnespējā, jo likvidācijas ietvaros nebūtu iespējams apmierināt kreditoru prasījumus.

Šādas "tukšās" sabiedrības maksātnespējas procesa uzsākšana izmaksās līdz pat 1215 eiro (355 vai 70 eiro valsts nodeva, kā arī 860 eiro kā depozīts divu minimālo mēnešalgu apmērā saskaņā ar Maksātnespējas likuma 62. pantu). Turklāt šos izdevumus visbiežāk ir spiests samaksāt kreditors bez jebkādam cerībām tos atgūt, iespējams, pat tikai tādēļ, lai varētu legāli norakstīt savu neatgūstamo debitora parādu.

Kaut arī nepārprotami redzams, ka parādniekam aktīvu nav, sākas sarežģīts, tomēr nereti pilnīgi bezjēdzīgs process – kreditoru prasījumu pieteikšana, reģistrācija, ziņojums par mantas neesību utt., kur aktīvi iesaistīts plašs personu loks: tiesa, Maksātnespējas administrācija, maksātnespējas procesa administrators, kreditori, parādnieka pārstāvji un vēl citas personas, kas viena otru uzrauga un savā starpā strīdas, faktiski veicot nevajadzīgi sarežģītu, tomēr formālu likvidācijas procesu, kura rezultātā kreditori savus līdzekļus neatgūst.

Kāds tad ir vispārējais maksātnespējas procesu ekonomiskais rādītājs Latvijā? Bez liekas lirikas to spilgti ilustrē Maksātnespējas administrācijas apkopotie dati: maksātnespējas procesos 2016. gadā nodrošinātie kreditori ir atguvuši 23 centus no viena eiro, bet 2017. gadā 31 centu no viena eiro. Savukārt nenodrošinātie kreditori gan 2016., gan 2017. gadā ir atguvuši tikai 4 (!!!) centus no viena eiro. Turklāt izmaksas viena eiro atgūšanai 2016. gadā bija 1,46 eiro, bet 2017. gadā – jau 2,17 eiro (*Maksātnespējas administrācijas 12.02.2018. ziņojums*).

Izklausās neaptverami un pat absurdi: lai maksātnespējas procesā atgūtu 1 eiro, ir jāiztērē 2,17 eiro, savukārt no katra viena eiro, ko parādnieks ir parādā, nenodrošinātajiem kreditoriem izdodas atgūt tikai 4 centus! Turklāt vidējais šāda maksātnespējas procesa ilgums ir 1,67 gadi.

Acimredzams, ka šis ir ārkārtīgi dārgs un neefektīvs process, un rodas loģisks jautājums: vai šāds process

patiešām ir vajadzīgs visos maksātnespējas gadījumos? Vai tiešām nav iespējams nodrošināt ātrāku, vienkāršāku un lētāku maksātnespējas procesu tām juridiskajām personām, kurām acīmredzami nav aktīvu, no kuriem segt kreditoru prasījumus?

Viena no iespējām sasniegt šo mērķi ir noteikt speciālu maksātnespējas regulējumu tām juridiskajām personām, kurām aktīvu nav vai to ir ļoti maz, proti, ieviest vienkāršoto bankrota procedūru, kas pēc būtības līdzīga Komerclikumā paredzētajai kapitālsabiedrības darbības izbeigšanai, neuzsākot likvidāciju.

[2] Likvidācijas regulējums Komerclikumā

Komerclikuma 312. pantā uzskaitīti kapitālsabiedrības darbības izbeigšanas pamati, proti: 1) ar dalībnieku lēmumu; 2) ar tiesas nolēmumu; 3) uzsākot bankrota procedūru; 4) izbeidzoties sabiedrības statūtos noteiktajam darbības termiņam; 5) sasniedzot sabiedrības statūtos noteiktos mērķus; 6) citos likumā vai statūtos noteiktajos gadījumos.

Visos šajos gadījumos saskaņā ar Komerclikuma 317. panta pirmo daļu notiek sabiedrības likvidācija, ieceļot likvidatoru un veicot citas vairāk vai mazāk sarežģītas un laikietilpīgas procedūras.

Taču Komerclikums atsevišķos gadījumos paredz arī kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu, neuzsākot tās likvidācijas procesu, vai tā dēvēto "vienkāršoto" likvidāciju.

Šis institūts izriet no Komerclikuma 314.¹ panta, proti, kapitālsabiedrības darbību var izbeigt, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu vai nodokļu administrācijas lēmumu, ja nav ievērotas atsevišķas formālas prasības:

- 1) kapitālsabiedrības valdei ilgstoši nav pārstāvības tiesību;
- 2) kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās juridiskajā adresē;
- 3) kapitālsabiedrība ilgstoši nav iesniegusi gada pārskatu;
- 4) kapitālsabiedrība ilgstoši nav iesniegusi nodokļu deklarācijas.

Saskaņā ar Komerclikuma 314.¹ panta trešo daļu komercreģistra iestādes vai nodokļu administrācijas lēmums par sabiedrības darbības izbeigšanu stājas spēkā viena mēneša laikā pēc tā paziņošanas kapitālsabiedrībai, ja lēmums nav likumā noteiktajā kārtībā apstrīdēts vai pārsūdzēts.

Savukārt Komerclikuma 317. panta otrajā daļā ietverta šī tiesību instrumenta "pievienotā vērtība", proti, sabiedrības darbības izbeigšanas gadījumā tās likvidācija nenotiek un tā vienkārši tiek izslēgta no komercreģistra, ja neviena sabiedrības likvidācijā ieinteresētā persona neiesniedz pieteikumu par likvidatora ieceļšanu.

Kā ieinteresētās personas šajā situācijā galvenokārt ir iedomājami tikai kapitālsabiedrības kreditori. Proti, ja kādam kreditoram ir pamats uzskatīt, ka likvidācijas

procesā būtu iespējams iegūt kādus līdzekļus kreditoru prasījumu apmierināšanai, tad šis kreditors saskaņā ar Komerclikuma 318.¹ un 318.² pantu var pieprasīt sākt kapitālsabiedrības likvidācijas procesu, uzņemoties segt likvidācijas procesa izmaksas, tajā skaitā arī izmaksas, kas saistītas ar maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu, ja likvidācijas rezultātā nav segti pamatotie kreditoru prasījumi.

Tādējādi Komerclikums zināmos apstākļos paredz kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu bez likvidācijas procesa, izvēli par to – veikt vai neveikt likvidācijas procesu – atstājot kreditoru ieskatā.

Šāds risinājums ir racionāls un loģisks: ja nevienam kreditoram nav intereses veikt likvidācijas procesu, tad arī valstij komercreģistra iestādes vai nodokļu administrācijas personā šāda interese nevarētu būt. Proti, likumdevējs ir apliecinājis, ka tam nav nepieciešams process paša procesa dēļ, ja ir acīmredzams, ka nevienai ieinteresētajai personai tas nerūp.

Un atkal rodas loģisks jautājums: ja ir iespējama kapitālsabiedrības darbības izbeigšana gadījumos, kad kreditori nav ieinteresēti piemērot likvidācijas procesu, kāpēc nevarētu būt arī vienkāršota bankrota procedūra, ja ir acīmredzams, ka parādniekam nav aktīvu?

[3] Situācijas risinājums – vienkāršotā bankrota procedūra

Pašreizējās juridiskās personas maksātnespējas process būtu sadalāms divās kārtās:

- 1) vienkāršotā bankrota procedūra – šajā stadijā bankrota procedūra tiek pabeigta ar tiesas lēmumu par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu un izslēgšanu no komercreģistra;
- 2) maksātnespējas process – šis process atbilst pašreizējam maksātnespējas procesam un tiek pasludināts, ja nav iespējams pabeigt vienkāršoto bankrota procedūru.

Vispirms jādefinē, kas ir vienkāršotās bankrota procedūras subjekts, piemēram, kapitālsabiedrība, kuras pēdējā gada pārskatā atspoguļotie aktīvi ir mazāki par kādu noteiktu summu vai mazāki par tā kreditora prasījumu, kurš iesniedz pieteikumu. Tāpat varētu tikt izvirzīti arī tie paši priekšnoteikumi, kas iekļauti Komerclikuma 314.¹ pantā, proti, formālas pazīmes.

Tieši tāpat kā maksātnespējas procesa uzsākšanai ir jābūt ievērotām Maksātnespējas likuma 57. panta prasībām, proti, jābūt konstatējamām juridiskās personas maksātnespējas procesa pazīmēm.

Ja šādas pazīmes konstatējamās un kapitālsabiedrība atbilst vienkāršotās bankrota procedūras subjekta pazīmēm, kreditors vēršas tiesā ar vienkāršotās bankrota procedūras pieteikumu, samaksājot minimālo valsts nodevu – 70 eiro un kancelejas nodevu par sludinājuma publikāciju. Maksātnespējas procesa depozīts šādā gadījumā nebūtu jāmaksā.

Iespējams, vienkāršotās bankrota procedūras pieteikuma iesniegšanai būtu samazināma arī Maksātnespējas likuma 57. panta pirmās daļas 2. punktā norādītā parāda summa (šobrīd tie ir 4268 eiro), kas noteikti paātrinātu šādu lietu pieplūdumu tiesās.

Tiesa pārbauda iesniegto pieteikumu un, ja kapitālsabiedrība atbilst vienkāršotās bankrota procedūras subjekta pazīmēm un tai ir konstatējamas maksātnespējas procesa pazīmes, veic šādas darbības:

- 1) ierosina vienkāršotās bankrota procedūras pieteikuma lietu;
- 2) nosūta lēmumu par lietas ierosināšanu uz pieteicēja un parādnieka juridisko adresi;
- 3) nosūta lēmumu par lietas ierosināšanu uz komercreģistra iestādi iekļaušanai maksātnespējas reģistrā;
- 4) publicē paziņojumu "Latvijas Vēstnesī", nosakot termiņu, kurā var pieteikties ieinteresētās personas maksātnespējas procesa uzsākšanai;
- 5) ja piesakās ieinteresētā persona vai vairākas šādas personas un samaksā papildu valsts nodevu un maksātnespējas procesa depozītu (kas, iespējams, būtu nosakāms lielāks par divām minimālajām mēnešalgām), tiesa pasludina juridiskās personas maksātnespējas procesu, kas atbilst pašreizējai maksātnespējas procedūrai, ieceļot administratoru utt. (analogija ar Civilprocesa likuma 341.¹¹ pantu);
- 6) ja norādītajā termiņā neviena ieinteresētā persona nepiesakās vai piesakās, bet nesamaksā valsts nodevu un depozītu, tiesa ar savu lēmumu izbeidz kapitālsabiedrības darbību (līdzīgi kā Komerclikuma 314.¹ pantā) un nosūta lēmumu komercreģistra iestādei sabiedrības izslēgšanai no komercreģistra (līdzīgi kā Komerclikuma 317. panta otrajā daļā);
- 7) šāds tiesas lēmums un komercreģistra iestādes veikta izslēgšana no komercreģistra ir pietiekams attaisnojuma dokuments kapitālsabiedrības kreditoru prasījumu attaisnotai norakstīšanai.

[4] Iespējamie ieguvumi

Vienkāršotā bankrota procedūra ietver šādus iespējamus ieguvumus gan valstij un komercvidei kopumā, gan katram atsevišķam tiesisko attiecību dalībniekam:

- 1) samazinās maksātnespējas procesa izmaksas;
- 2) samazinās bezjēdzīgo "tukšo" maksātnespējas procesu skaits;
- 3) saīsina "tukšo" kapitālsabiedrību maksātnespējas procesu laiku;
- 4) komercdarbības vide un komercreģistrs tiek attīrīti no "tukšajām" kapitālsabiedrībām;
- 5) nav jāpiemēro sarežģīts, dārgs un ilgstošs maksātnespējas process "tukšajiem" parādniekiem;
- 6) samazinās maksātnespējas procesa administratoru un Maksātnespējas administrācijas noslodze, jo vienkāršotā bankrota procedūra notiek bez administratoru un tos uzraugošās iestādes iesaistes;

7) netiek novilcināta maksātnespējas procesa pieteikumu iesniegšana, jo samazinās izmaksas un administratīvais slogs attiecībā uz "tukšo" kapitālsabiedrību maksātnespējas procesu ierosināšanu;

8) tikai kreditoru ieskatā tiek atstāta izvēle – izvēlēties vienkāršoto bankrota procedūru vai pilno maksātnespējas procesu. Šobrīd šādas izvēles nav, jo maksātnespējas procedūra visām sabiedrībām ir vienāda, neskatoties no to aktīvu apjoma. Respektīvi, tiek pastiprināta tieši kreditoru loma un aktīva iesaiste maksātnespējas procesā, jo šobrīd, šķiet, vienīgā persona, kas maksātnespējas procesā ir ieinteresēta, ir valsts

[5] Iespējamie trūkumi un neskaidrības

Nenoliedzami, ka pret vienkāršoto bankrota procedūru varētu būt arī iebildumi, un dažus no tiem var prognozēt jau tagad:

1) risks, ka vienkāršotā bankrota procedūra var tikt izmantota negodprātīgiem mērķiem (reiderisms), taču šāds risks ir minimāls, jo informācija par vienkāršoto bankrota procesu tiek izziņota vairākos veidos. Tāpat arī būtu paredzama iespēja pārsūdzēt tiesas lēmumu par sabiedrības darbības izbeigšanu;

2) parādnieka valdes locekļi var izvairīties no atbildības par savām darbībām – taču tas tiek atstāts kreditoru ziņā, proti, ja kāds no kreditoriem ir pārliecināts, ka ir pamats vērsties pret valdes locekļiem, viņš samaksā papildu nodevu un depozītu, un tad darbu sāk administrators. Pretējā gadījumā šobrīd administrators bieži vien ir spiests formāli celt prasības pret valdes locekļiem, kuriem nav nekādu aktīvu, un piecus gadus tiesāties, lai saņemtu neizpildāmu tiesas spriedumu. Jo loģiskāk būtu, ka tieši kreditori ir tie, kas izrāda aktivitāti cīņā par parādnieka aktīviem, nevis valsts, kas formāli uzliek par pienākumu administratoram uzsākt bieži vien bezjēdzīgas tiesvedības, vēl vairāk noslogojot tiesu sistēmu;

3) tiesas papildu noslodze ar jaunas kategorijas lietām, taču, pirmkārt, šī varētu arī nebūt jaunas kategorijas lieta, bet gan juridiskās personas maksātnespējas process varētu kļūt par divpakāpju procesu vienas lietas ietvaros. Otrkārt, samazinātos Maksātnespējas administrācijas noslodze un līdz ar to arī šīs iestādes budžets, jo vienkāršotajā bankrota procesā vispār netiek iesaistīti ne maksātnespējas procesa administratori, ne Maksātnespējas administrācija. Attiecīgi palielināma tiesas kapacitāte un finansējums. Šeit būtu vietā arī atjaunot diskusiju par kādas tiesas specializāciju maksātnespējas lietās, kas ļautu papildu līdzekļus koncentrēt tieši maksātnespējas tiesas veikspējas palielināšanai;

4) Maksātnespējas likuma un Civilprocesa likuma grozījumi – taču šie likumi tāpat nepārtraukti ir "atvērti", un primāri būtu vērtējams mērķis, kāds ar šiem grozījumiem varētu tikt sasniegts, nevis administratīvās procedūras, šos grozījumus sagatavojot, pieņemot un ieviešot.

[6] Noslēgums

Vienkāršotā bankrota procedūra, protams, ir visai drosmīgs un netradicionāls priekšlikums, kas daudziem maksātnespējas nozarē iesaistītajiem droši vien izraisīs iebildumus vai neticību, bet, kā jau minēts raksta ievadā – pašreizējais maksātnespējas process ir nonācis strupceļā, un varbūt tieši tāpēc ir pienācis laiks kardināliem risinājumiem, nevis kārtējam kosmētiskajam remontam.

Jāteic, ka 21. marta konferencē "Advokatūra Latvijas simtgadei", kur vienkāršotās bankrota procedūras ideja pirmo reizi tika nodota publiskai apspriešanai, asu iebildumu pret to nebija, un vairāki konferences

dalībnieki, tajā skaitā tiesu varas pārstāvji, šo ideju novērtēja kā tālākas attīstīšanas cienīgu.

Maksātnespējas process, līdzīgi kā likvidācijas process, nedrīkst kļūt par procesu procesa pēc, un kā primārais ir izvirzāms ekonomiskais ieguvums tām personām, kas šajos procesos visvairāk ir ieinteresētas, proti, kreditoriem. Ja neviens no kreditoriem nav ieinteresēts ilgstošā, dārgā un bezjēdzīgā maksātnespējas procesā, kas ir acīmredzami lemts neveiksmei, jo parādniekam nav mantas, taču vēlas atbrīvoties no šāda bezcerīga debitora, ir jārada iespēja šo procesu veikt ātri un vienkārši, turklāt izvēli par procesa veidu atstājot pašu kreditoru ziņā. ■